

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ПЕРЕДАЧІ ВІЛ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОФІЛАКТИКА

Рудик Майя Анатоліївна, Грищук Сергій Миколайович
Житомирський медичний інститут Житомирської обласної ради
Житомирський державний університет імені Івана Франка

KEY MODES OF HIV TRANSMISSION IN UKRAINE: TRENDS AND PREVENTIVE

Maya Rudyk, Serhii Hryshchuk
Zhytomyr Medical Institute of the Zhytomyr Regional Council
Zhytomyr Ivan Franko State University

Актуальність проблеми. ВІЛ-інфекція залишається однією з найбільш значущих проблем громадського здоров'я в Україні та світі. Станом на 1 січня 2026 року під медичним наглядом перебувають 130 676 людей, які живуть з ВІЛ (ЛЖВ), та 2 445 ВІЛ-експонованих дітей [1]. За оцінками UNAIDS, в Україні понад 250 000 людей живуть з ВІЛ, і половина з них не знає про свій статус [2]. Повномасштабне вторгнення росії суттєво ускладнило епідемічну ситуацію: руйнування лікарень, перебої з електроенергією, логістичні труднощі та масове переміщення населення створили серйозні перешкоди для профілактики, діагностики та лікування ВІЛ [2; 3]. Водночас відбувається зміна структури шляхів інфікування, що потребує перегляду та адаптації профілактичних стратегій. Тому аналіз динаміки шляхів передачі ВІЛ-інфекції в Україні за 2020–2025 роки є надзвичайно актуальним для обґрунтування ефективних заходів протидії епідемії в умовах воєнного стану.

Мета дослідження - проаналізувати структуру та динаміку основних шляхів передачі ВІЛ-інфекції в Україні за період 2020–2025 років, оцінити сучасні тенденції та визначити пріоритетні напрями профілактичної роботи.

Матеріали та методи. Дослідження базується на даних офіційної звітності Центру громадського здоров'я МОЗ України, зокрема формах звітності № 2-ВІЛ/СНІД «Звіт про осіб зі станами та хворобами, що зумовлені вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ)» за 2020–2025 роки [4]. Застосовано методи ретроспективного епідеміологічного аналізу, описової статистики та порівняльного аналізу з обчисленням темпів приросту показників за досліджуваний період.

Результати та їх обговорення. Аналіз даних за 2020–2025 роки свідчить про суттєві зміни в структурі та абсолютних показниках шляхів передачі ВІЛ-інфекції в Україні (таб. 1).

Таблиця 1.

Розподіл нових випадків ВІЛ-інфекції за шляхами інфікування, 2020–2025 рр. (за даними ЦГЗ МОЗ України)

Рок	Статевий шлях передачі ВІЛ		Парентеральний шлях передачі ВІЛ		Вертикальна передача ВІЛ		Невстановлений шлях передачі ВІЛ		Всього
	Абс. кількість	% в структурі	Абс. кількість	% в структурі	Абс. кількість	% в структурі	Абс. кількість	% в структурі	
2020	9584	61,2	5963	38,1	69	0,4	43	0,3	15659
2021	9966	64,9	5325	34,7	48	0,3	21	0,1	15360
2022	8342	68,3	3820	31,3	35	0,3	15	0,1	12212
2023	8681	74,5	2916	25,0	37	0,3	24	0,2	11658
2024	8039	80,1	1922	19,1	50	0,5	27	0,3	10038
2025	6699	83,9	1235	15,5	46	0,6	5	0,1	7985

Статевий шлях передачі є домінуючим та демонструє стійке зростання частки в загальній структурі інфікування. Якщо у 2020 році на статевий шлях припадало 61,2% усіх зареєстрованих випадків, то у 2025 році ця частка зросла до 83,9%. В абсолютних числах спостерігається зниження (з 9 584 у 2020 р. до 6 699 у 2025 р., темп приросту - «-»30,1%), проте це відбувається повільніше, ніж зменшення загальної кількості випадків. У структурі шляхів інфікування за 2025 рік, за даними ЦГЗ, переважна частка припадає на статевий шлях (83,9%), причому зберігається тенденція до зростання цієї частки порівняно з 2024 роком (80,1%). Найбільше випадків ВІЛ-інфекції зареєстровано серед осіб вікової групи 30–49 років (67,0%), у статевій структурі вперше діагностованих випадків переважають чоловіки (64,0%). Серед контингентів обстежених слід відзначити, що кількість виявлених ВІЛ-позитивних серед осіб з ризикованою статевою поведінкою зросла (темп приросту – «+»4,3%), зокрема серед осіб з незахищеними статевими контактами з випадковими партнерами (темп приросту - «+»5,3%).

Парентеральний шлях передачі (пов'язаний з ін'єкційним вживанням наркотичних речовин) демонструє найбільш стрімке зниження як в абсолютних числах, так і у відносній структурі. За період 2020–2025 рр. кількість випадків парентерального інфікування зменшилася з 5 963 до 1 235 (темп приросту – «-»79,3%), а частка знизилася з 38,1% до 15,5%. Позитивна динаміка пов'язана як із впровадженням програм зменшення шкоди (замісна підтримувальна терапія, обмін/видача шприців) [5], так і зі збільшенням обсягів тестування серед цієї групи: кількість обстежених споживачів ін'єкційних наркотичних речовин у 2025 р. зросла на 12,4% порівняно з 2024 р., а серед активних споживачів — на 57,6%, при цьому кількість виявлених позитивних знизилася на 42,4% та 47,3% відповідно.

Вертикальна передача ВІЛ (від матері до дитини) залишається на стабільно низькому рівні - від 69 випадків у 2020 р. до 46 у 2025 р. Програма профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини є найуспішнішою програмою профілактики ВІЛ-інфекції, у рамках якої вдалося суттєво попередити інфікування ВІЛ. За 20 останніх років вдалося попередити 14 800 випадків вертикальної передачі ВІЛ та 9 000 смертей від СНІДу у дітей. Невстановлений шлях інфікування складає мінімальну частку (0,06% у 2025 р.). Загалом, за даними ЦГЗ упродовж 2025 року виявлено та офіційно зареєстровано 8 024 випадки ВІЛ-інфекції (19,6 на 100 000 населення), показник захворюваності на 20,1% менший за показник 2024 року. У середньому щодня в Україні реєструвалося 22 випадки захворювання на ВІЛ-інфекцію, 7,3 випадки захворювання на СНІД та 2,5 смерті від хвороб, зумовлених СНІДом [1]. Загальна результативність тестування на ВІЛ по країні знизилася з 0,48% у 2024 р. до 0,35% у 2025 р. при одночасному зростанні обсягів тестування (темп приросту – «+»6,1%), що може свідчити як про ефективність профілактичних заходів, так і про ширше залучення до обстеження загальної популяції. Водночас, за оцінками ООН, зниження нових випадків ВІЛ не обов'язково свідчить про покращення епідеміологічної ситуації, а може бути наслідком обмеженого доступу до медичних послуг через війну. Найвищий рівень поширеності ВІЛ-інфекції на 100 000 населення зафіксовано у Дніпропетровській (901,2), Одеській (773,4), Миколаївській (694,2) областях та м. Київ (527,2). Порівняно з 2024 роком диспансерна група по Україні зменшилася на 5,2%. Щодо профілактичних інтервенцій: станом на 1 березня 2026 року антиретровірусну терапію отримують 114955 людей (88,5%), а 91% пацієнтів, які лікуються та пройшли моніторинг, досягли невизначуваного рівня вірусу в крові і не передають ВІЛ іншим [6]. У 2025 році в Україні оновлено Стандарт медичної допомоги «ВІЛ-інфекція», яким упроваджено ін'єкційну форму доконтактної профілактики (ДКП), регламентовано застосування телемедицини та оновлено режими лікування відповідно до рекомендацій ВООЗ [7]. ДКП (прийом антиретровірусних препаратів для зниження ризику інфікування ВІЛ) є додатковим до бар'єрної контрацепції методом профілактики для людей з високим ризиком. Також важливу роль відіграє постконтактна профілактика для осіб, які мали професійний чи непрофесійний контакт з ВІЛ.

Водночас, війна спричинила економічну кризу, яка серйозно вплинула на фінансування охорони здоров'я, а ВІЛ-сервіси стали повністю залежними від зовнішньої допомоги.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. За період 2020–2025 рр. в Україні відбулася суттєва структурна трансформація шляхів передачі ВІЛ-інфекції: частка статевого шляху зросла з 61,2% до 83,9%, тоді як частка парентерального знизилася з 38,1% до 15,5%.

2. Абсолютна кількість нових випадків ВІЛ зменшилася на 49,0% (з 15 659 до 7 985), що обумовлено як ефективністю профілактичних програм, так і впливом воєнних дій на доступність медичних послуг та повноту реєстрації.

3. Зростання частки статевого шляху інфікування вимагає посилення програм інформування населення, розширення доступу до ДКП, ПКП, забезпечення презервативами та розвитку таргетованих програм для груп підвищеного ризику.

4. Перспективними напрямками подальших досліджень є: оцінка впливу воєнного стану на реальну (а не лише реєстровану) захворюваність на ВІЛ; дослідження причин зростання частки статевого шляху та поведінкових факторів ризику серед чоловіків 30–49 років.

Література

1. Центр громадського здоров'я МОЗ України. Епідемічна ситуація з ВІЛ-інфекції в Україні станом на 01.01.2026. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/vil/statistika-z-vil>.

2. UNAIDS. War in Ukraine. UNAIDS situation and response update on access to HIV services. 2025. URL: <https://www.unaids.org/en/War-Ukraine-special>.

3. CDC. HIV and TB Overview: Ukraine. 2025. URL: <https://www.cdc.gov/global-hiv-tb/php/where-we-work/ukraine.html>.

4. Центр громадського здоров'я МОЗ України. Статистика ВІЛ/СНІД в Україні. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/vil/statistika-z-vil/statistichni-dovidki-pro-vilsnid>.

5. Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/zalezhnist-vid-psikhoaktivnikh-rechovin/zmenshennya-shkodi>.

6. Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/news/antiretrovirusnu-terapiyu-v-ukraini-otrimue-114-955-lyudey-yaki-zhivut-z-vil-dani-na-01032026>.

7. Наказ МОЗ України від 03.06.2025 № 916 "Про затвердження Стандарту медичної допомоги «ВІЛ-інфекція»". URL: <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukrayini-vid-03-06-2025-916-pro-zatverdzhennya-standartu-medichnoyi-dopomogi-vil-infekciya>.
